

درس هفتم

«ایران در عصر قاجار» از آغاز تا پایان سلطنت ناصرالدین شاه»

مقدمه ای برای آشنایی: ایل قاجار از جمله هفت ایلی بود (شاملو- استاجلو- روملو- افشار- قاجار- تکه

لو- ذوالقدر) که شاه اسماعیل را در رساندن به حکومت یاری کردند. است افرادی از ایل قاجار در دوره صفویه

در مشاغل مهمی قرار داشتند و همواره در اندیشه به دست گرفتن قدرت بودند. این فرصت مغتنم در

نآرامی‌های بعد از افشاریه و زندیه به دست آمد. افرادی چون فتح علی خان قاجار قوانلو و فرزندش

محمدحسن خان جان خود را بر سر این راه گذاشتند و همواره در جریان امور کشور ایران بودند.

یکم: "آقا محمدخان قاجار (۱۲۱۰-۱۲۱۱)"

۱-۱: آقا محمد خان پسر بزرگ محمدحسن خان قاجار بود. پس از مرگ کریم خان از فرصت به دست

آمده استفاده کرد و برای متحد کردن ایل قاجار به استرآباد (گرگان) رفت.

۲-۱: الف) او ابتدا نواحی شمالی و مرکزی ایران را تصرف کرد تهران را پایتخت و تاج گذاری کرد.

ب) او بر آخرین مدعی خاندان زند لطفعلی خان غلبه نمود. سپس طغیان ولایت گرجستان و حاکم آن

را سرکوب کرد.

ج) او برای برچیدن آخرین بازمانده افشاریه با هدف و انگیزه دستیابی به گنجینه جواهرات نادری

راهی خراسان شد و به اهداف خود رسید.

۱-۳: او برای نظم و امنیت به منطقه قفقاز و لشکرکشی کرد. و در همین زمان به دست چند تن از

همراهانش به قتل رسید.

نکته: بدون تردید تلاشهای بی وقفه آقامحمدخان برای یک پارچگی و حاکمیت دولت مرکزی در

قلمرو ایران در خور ستایش است. ولی به سبب کینه توزی و بی رحمی با رقیبان که ریشه در ستم هایی

داشت که در کودکی بر او رفته بود نام او به نیکی یاد نمی شود.

دوم: فتحعلی شاه (۱۲۱۲-۱۲۵۰) ه-ق

۱-۲: سال های نخست سلطنت فتحعلی شاه به سرکوب مخالفان داخلی و تحکیم پادشاهی خاندان

قاجار گذشت.

۲-۲: در این زمان حکومت قاجار از دو سو مشکل داشت.

الف: از یک سو تهاجم گسترده نظامی روسیه و از سوی دیگر با رقابت های دولتهای انگلستان و فرانسه

برای نفوذ سیاسی و اقتصادی روبه رو بود.

۲-۳: فتحعلی شاه در سامان دادن اوضاع داخلی موفق بود اما در مقابله با تهاجم نظامی و نفوذ

کشورهای اروپایی ناکام بود.

سوم: «محمد شاه قاجار»

۱-۳: عباس میرزا ولیعهد یک سال قبل از پدرش فوت کرده بود. فتحعلی شاه سلطنت قاجار را در

اولاد او قرار داد. لذا محمد میرزا فرزند عباس میرزا پس از فوت فتحعلی شاه به سلطنت رسید.

۳-۲: وزیر شایسته محمد شاه میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی بود. که با سرکوب مدعیان سلطنت

حکومت محمد شاه قاجار را استحکام بخشید.

۳-۳: ایستادگی قائم مقام از زیاده‌خواهی انگلستان و سایر دول اروپایی و توطئه‌های مخالفان داخلی

شاه را نسبت به این مرد بزرگ تاریخ معاصر ایران بدبین کرد که به برکناری او و قتلش انجامید.

۳-۴: جانشین قائم مقام حاجی میرزا آقاسی معلم درویش مسلک او بود. در دوره صدارت حاجی میرزا

آقاسی نفوذ دولت های روس و انگلیس افزایش یافت.

چهارم: «ناصرالدین شاه قاجار (۱۲۶۴-۱۳۱۳) ه-ق»

۴-۱: ناصرالدین شاه که با درایت میرزا تقی خان فراهانی به تخت نشست او را با لقب امیرکبیر به

صدراعظمی برگزید و در اداره امور کشور اختیار تام داد.

۴-۲: امیرکبیر که تربیت یافته قائم مقام بود علاوه بر سامان دادن اوضاع کشور برنامه منظمی برای

اصلاح امور کشور در زمینه‌های سیاسی و اقتصادی تهیه کرد و بخشی از آنها را به اجرا درآورد.

۴-۳: امیرکبیر با توطئه و دسیسه های مخالفان داخلی و خارجی به سرنوشت قائم مقام دچار شد و

امور اصلاحی او به نتیجه مطلوب نرسید.

۴-۴: ناصرالدین شاه سه بار به اروپا سفر کرد و تحت تاثیر پیشرفت های علمی و صنعتی قرار گرفت.

میرزا حسین خان سپهسالار نقش موثری در این سفرها داشت.

۴-۵: میرزا حسین خان سپهسالار مصمم بود ضمن اصلاح تشکیلات سیاسی و اداری کشور و جلب

سرمایه گذاری خارجی ها در ایران بود. اما برنامه های او به علت مخالفت های داخلی و تردیدهای

ناصرالدین شاه به جایی نرسید.

۴-۶: ناصرالدین شاه از نشر اندیشه های جدید در امور سیاسی و ترویج افکار مشروطه و جمهوری

خواهی سخت بیمناک بود لذا اصلاحات عصر او به تغییر اساسی منجر نشد.

۴-۷: در دوره ناصرالدین شاه دولت های روسیه و انگلیس نفوذ سیاسی خود را افزایش دادند و در پی

کسب امتیازات سیاسی و اقتصادی به رقابت برخاستند به طوری که دوره سلطنت ناصرالدین شاه را از عصر

(امتیازات) نامیده اند.

پنجم: «نظام سیاسی و اداری»

۵-۱: نظام حکومتی تا پیش از انقلاب مشروطه پادشاهی مطلقه و استبدادی بود. عزل و نصب و اعلام

جنگ و صلح از اختیارات او به شمار می رفت. از صدراعظم تا مردم عادی می بایست فرامین شاه را بی چون و

چرا اطاعت کنند.

۵-۲: شاهان قاجار با تمام اختیاراتی که داشتند به دو دلیل نمی توانستند اختیارات نامحدود خود را

اعمال نمایند

الف: از یک سو نظام فاقد ابزارهای لازم مانند نظام اداری کارآمد و ارتش ثابت حرفه ای بود.

ب: نفوذ اجتماعی و دینی روحانیت و مراجع شیعه، قدرت سیاسی و نظامی ایلات و دخالت های

قدرت های استعماری تا حدودی محدود می کرد.

ششم: «صدر اعظم»

۱-۶: صدر اعظم بر پایه اختیاراتی که شاه به او میداد آن می توانست در تمام امور کشور اظهار نظر و

مداخله کند.

۲-۶: صدراعظم به قصد خدمت می توانست از موقعیت خود برای اصلاح امور کسب و کار و رفاه مردم

اقدام کند.

۳-۶: صدراعظم و وزرا همچون دوران گذشته امنیت جانی و مالی نداشتند و شمار قابل توجهی جان و

مال خود را از دست دادند.

(نمونه‌هایی چون قائم مقام و امیرکبیر از این دست بودند)

هفتم: «حکومت ایالات و ولایات»

۱-۷: والیان و حاکمان بیشتر از بزرگان محلی - سران ایلات و عشایر و شاهزادگان قاجاری برگزیده

می شدند.

۲-۷: شاهان قاجار از طریق برقراری پیوند ازدواج به دنبال نفوذ و استحکام سلطنت خود بودند.

نکته: در زمان قاجاریه اداره ایالت آذربایجان با مرکزیت تبریز همواره با ولیعهد بود.

هشتم: «تشکیلات اداری»

۱-۸: نظام اداری در اوایل عصر قاجاریه به چهار وزارتخانه (مالیه-جنگ-عدلیه-امور خارجه) محدود

می شد. ولی در دوران ناصرالدین شاه تحت تاثیر تمدن غربی وزارتخانه های دیگری به تشکیلات اضافه شد.

(پاورقی صفحه ۸۸ را بخوانید)

۸-۲: وزارت خانه ها اغلب به شکل مورثی در اختیار خانواده‌های سرشناس بود و آنها اغلب با هم

اختلاف داشتند.

۸-۳: پرسابقه ترین آنها وزارتخانه مالیه بود که ریاست آن با مستوفی الممالک بود. مستوفیان

مسئولیت محاسبه و گردآوری مالیات ها و نظارت بر املاک دیوانی و سلطنتی (خاصه) را بر عهده داشتند.

«سازمان قضایی عصر قاجار را دوگونه محاکم تشکیل می دادند»

محاکم عرفی: که به تخلفات امنیتی و جرایم سیاسی مانند شورش-سرقه-عدم پرداخت مالیات و

غیره رسیدگی می کرد.

این محاکم را قضاتی اداره می کردند که از مقامات حکومتی فرمان می بردند.

ب: محاکم شرعی: که به دعاوی خانوادگی-ملکی وارث را حل و فصل می کردند. این محاکم را

روحانیون قضاوت می کردند. هزینه رسیدگی به عهده طرفین دعوا بود.

نهم: «ارتش و تشکیلات نظامی»

۹-۱: ارتش ایلیاتی قاجاریه در جنگ با ارتش روسیه که حرفه‌ای و آموزش دیده بودند و مجهز به

سلاح آتشین بودند ناکارآمدی خود را نشان داده بود.

۹-۲: عباس میرزا نایب السلطنه که فرماندهی جنگ را به عهده داشت. در صدد بود که از تلاش و

تجارب کارشناسان فرانسوی و انگلیسی ارتش ایران را تجدید سازمان داده و مجهز به سلاح های مدرن کند.

۹-۳: امیرکبیر با جدیت تمام به دنبال حرفه‌ای کردن ارتش بود و یکی از مقاصد تأسیس دارالفنون

آموختن دانش نظامی جدید برای دفاع کشور بود.

۴-۹: ناصرالدین شاه امتیاز تاسیس یک واحد نظامی به عنوان بریگاد قزاق را به روسیه واگذار کرد. این

نیرو یک تشکیلات منظمی بود تا اواخر حکومت قاجاریه تحت فرماندهی افسران روس بود.

یکم: روسیه «رابطه خارجی دولت قاجاریه» «زمینه های آغاز جنگ های ایران و روسیه»

الف: چنانکه می دانید سیاست توسعه طلبانه پترکبیر با هدف تسلط بر سرحدات شمالی ایران و

عثمانی آغاز شده بود.

ب: اقتدار نظامی نادرشاه افشار و آقا محمد خان قاجار روس ها را وادار به عقب نشینی کرد.

ج: وقتی که حاکم گرجستان خود را تحت حمایت روسیه قرار داده بود روس ها از فرصت استفاده کرده

و گرجستان را تصرف کردند. این اقدام را باید سر آغاز جنگ های ایران و روسیه دانست.

۱-۱: جنگ های دوره اول ایران و روسیه با هجوم نظامیان روسی شروع شد و در انتها به علل ضعف

سیاسی و نظامی و پیمان شکنی فرانسه و انگلیس به پیروزی روسیه و عهدنامه گلستان انجامید.

۱-۲: دوره دوم جنگ های ایران و روسیه با وقفه کوتاه شروع شد از جمله علل مهم جنگ های دوره

دوم به قرار زیر است.

الف: مشخص نبودن نقاط و خطوط مرزی در عهدنامه گلستان و ادعاهای جدید ارضی توسط روس ها.

ب: فریاد های کمک خواهی مردم مسلمان مناطقی که در عهدنامه گلستان در تحت ستم و ظلم و

سلطه روس ها قرار گرفته بودند.

۳-۱: با ظلم و ستم بی حد روس ها در مناطق متصرفی علماء را بر آن داشت که فتوای جهاد صادر

کنند. عده زیادی آماده جهاد شدند و حکومت قاجاریه را برای آزادی سرزمین های از دست رفته ایرانی

ترغیب کردند.

۴-۱: از یک سو در ابتدای دوره دوم جنگ نیروهای ایرانی به فرماندهی عباس میرزا بسیاری از مناطق

اشغالی را آزاد کردند و از سوی دیگر روس ها با تمام قوا و وسایل نظامی وارد کارزار شدند. این بار نیز

انگلستان از نظر نظامی و مالی به تعهدات خود عمل نکرد و شکست دوباره ایران را تسریع نمود.

۵-۱: با تصرف تبریز توسط (پاسکویچ) ایران را وادار به پذیرش معاهده ترکمنچای کرد. ناتوانی

فتحعلی شاه در تامین تدارکات نظامی و بی کفایتی برخی از فرماندهان مانند آصف الدوله نیز در این شکست

تأثیرگذار بود.

«نتایج دو دوره جنگ های ایران و روسیه»

الف: در قرارداد گلستان و ترکمنچای مناطق وسیعی از سرزمین های حاصلخیز ایران در غرب دریای

مازندران به روس ها واگذار شد.

ب: اجمالاً مناطقی که به روس ها واگذار شد شامل (ولایات گرجستان-داغستان-ارمنستان-آران) که

آباد ترین شهرها و روستاهای پرجمعیت را در بر می گرفت. در معاهده ترکمنچای رود ارس مرز دو کشور

تعیین شد.

ج: به علاوه در عهدنامه گلستان ایران از داشتن کشتی جنگی در دریای مازندران محروم شد و در عهدنامه ترکمنچای ایران متعهد شد که مبلغ ۵ میلیون تومان غرامت به روسیه بپردازد و از همه مهمتر روسیه برای اتباع خویش نیز حق مصونیت قضایی (کاپیتولاسیون) گرفت.

نکته مهم: دست اندازی روسیه به خاک ایران بعد از عهدنامه ترکمنچای ادامه یافت و بدین ترتیب که روزها مناطق وسیعی از مرزهای شرقی دریای مازندران (ماوراءالنهر و خوارزم) را به تصرف درآورده و معاهده آخال را بر حکومت قاجار تحمیل کردند.

نکات مهم تر: روس ها به تاخت و تاز نظامی و سیاسی و ارضی بسنده نکردند و امتیازات دیگری نیز از دولت نالایق قاجاری اخذ کردند.

الف: روس ها در هنگام عقد عهدنامه ترکمنچای یک قرارداد تجاری نیز ضمیمه عهدنامه به ایران تحمیل کردند که نتیجه آن گسترش نفوذ اقتصادی در ایران و تسلط بر بازارهای نیمه شمالی کشور ما بود.
ب: علاوه بر آن روسیه در رقابت با امتیازات بیشتری مانند تاسیس بانک استقراضی روس - شیلات شمال ایران و تاسیس نیروی قزاق دست یافت.

دوم: انگلستان

۱-۲: سلطه استعماری انگلستان در هندوستان و توجه آن کشور را به همسایگان شبه قاره هند به

ویژه ایران برانگیخت.

۲-۲: با عقد قرارداد های مجمل و مفصل نفوذ سیاسی و اقتصادی را گسترش داد و اتفاقاً در هر دو

مورد جنگ های ایران و روسیه به تعهدات خود عمل نکرد و شکستهای ایران در مقابل با روس ها همین موارد بود.

۲-۳: خلیج فارس برای دولت انگلیس از اهمیت ویژه ای برخوردار بود و با تصرف جزایری که جنبه

راهبردی (استراتژیکی) داشت دست یافت و سلطه خویش را مستحکم کرد.

«تلاش های انگلیس برای جدا کردن سرزمین های شرقی ایران» (اقدامات انگلستان برای جدایی

افغانستان از ایران)

الف: هدف انگلستان از جدایی افغانستان از ایران ایجاد یک منطقه حائل در مرزهای هندوستان بود.

ب: آغاز جدایی افغانستان از ایران از اواخر سلطنت فتحعلی شاه شروع شده بود و با جنگ هایی در

دوره محمد شاه و ناصرالدین شاه به انجام رساند.

ج: دولت انگلستان ضمن تحریک حاکمان شهر های مرزی ایران از شورش های آنان دفاع می کرد و

در عوض با اقدامات سیاسی بخصوص نظامی ایران مخالفت می کرد.

د: انگلستان در نهایت با تهدید عهدنامه پاریس در زمان ناصرالدین شاه موفق به جدایی افغانستان از

ایران شد و دولت افغانستان را دست نشانده خود کرد.

«اقدامات انگلستان برای جدایی قسمت هایی از سیستان و بلوچستان»

الف: انگلیسی ها ضمن مذاکرات با نمایندگان ایران برای تعیین حدود مرزی جنوب شرقی ایران تا

سواحل خلیج فارس طی قرارداد «گلداسمیت» مناطقی از سیستان و بلوچستان را از ایران جدا کرده و

ضمیمه خاک هندوستان کردند.

«گرفتن امتیازات اقتصادی»

انگلستان در رقابت با روسیه به اخذ امتیازات مهمی در دوران ناصرالدین شاه دست یافت»

الف: اهم این امتیازات عبارتند از (امتیاز رویترز-امتیاز بانک های شاهنشاهی-امتیاز توتون و تنباکو)

ب: واگذاری این امتیازات موجب نگرانی اقشار مختلف مردم به ویژه بازرگانان و روحانیون گشته که

جنبش هایی را برانگیخت.

ج: مهمترین قیام ها در مخالفت با امتیاز رویترز و تنباکو به رهبری حاج ملا علی کنی و میرزا حسن

آشتیانی صورت گرفت که به لغو هر دو امتیاز انجامید.

نکته مهم: فتوای آیت الله شیرازی مرجع بزرگ شیعیان در تحریم مصرف توتون و تنباکو نقش اساسی

در لغو امتیاز داشت.

سوم: فرانسه

الف: ناپلئون سیاست توسعه طلبانه در اروپا و جهان را دنبال می کرد مشکل فرانسه نیروی دریایی

انگلستان بود.

ب: ناپلئون چون قدرت مقابله با نیروی دریایی انگلیس رانداشت به مستعمرات انگلیس حمله برد و مصر را متصرف شد. اما در هندوستان مشکلاتی بر سر راه داشت.

۱-۳: مناسب ترین راه ناپلئون برای دستیابی به هند ایران بود ابتدا دو نماینده به دربار فتحعلی شاه

روان کرد. (مسیوژوبر و مسیورمیو)

۲-۳: چون ایران در جنگ با روسیه بود از ایجاد روابط استقبال کرد و عهد نامه (فین کن اشتاین) بین دو کشور به امضا رسید.

۳-۳: با عقد قرارداد فین کن اشتاین هیئتی تمام عیار به ریاست (ژنرال گاردان) برای تعلیم و تجهیز سپاه ایران فرستاد و در مدت کوتاهی اقدامات مفیدی (در جنگ ایران و روسیه) انجام داد.

۴-۳: ناپلئون بعد تمام تعهداتش را در قرارداد زیر پا گذاشت و با روسیه صلح کرد (تیلست) و هیئت نظامی فرانسه ایران را ترک کردند.

نکته: فرانسه متعهد قابل اطمینانی نبود به همین جهت روابط با فرانسه در طول حکومت قاجار چندان مناسب نبود. اما در زمینه باستان شناسی به آن امتیاز داد.

چهارم: عثمانی

۱-۴: در زمینه ارتباط با عثمانی در دوره فتحعلی شاه و محمد شاه اختلافات مرزی بین دو کشور-

بدرفتاری حاکمان عثمانی با زوار ایرانی در عتبات عالیات و مشکلات تجاری بین دو طرف به ویژه در «بصره»
تداوم داشت.

۴-۲: الف: در ارتباط با اختلافات مرزی دو طرف با قرارداد ارزنه الروم اول و ارزنه الروم دوم به

کشمکش ها پایان دادند. در متن همین قراردادها بود که مقرراتی برای زوار ایرانی مورد توافق قرار گرفت و تا حدی مشکلات زوار ایرانی در عتبات عالیات کمتر شد.

۴-۳: با این حال روابط با دولت عثمانی در زمینه‌های مختلف وجود داشت و به ویژه در اواخر دوره

قاجاریه که در اروپا دسته‌بندی‌های سیاسی و نظامی شکل گرفت نفرتی که ایرانیان از انگلستان و روسیه داشتند. دولت عثمانی توانست بخشی از دانشمندان ایرانی را با شعار «اتحاد اسلام» به سمت خود جلب کند. پنجم: «روابط با سایر کشورها»

۵-۱: حکومت قاجار در تلاش بود که با ارتباط با سایر کشورها از نفوذ دولتین انگلیس و روسیه بکاهد

و علاقمند بود که با کشورهای ایالات متحده آمریکا - اتریش - ایتالیا - بلژیک ارتباط برقرار کند و دخالت‌های ناروای همان دولت‌های مذکور موقعیتی کسب نکرد.

ششم: «اوضاع اجتماعی»

جامعه ایرانی در عصر قاجاریه سه شیوه زندگی روستایی - و عشایری و شهری داشتند:

۶-۱: روستائیان: روستائیان ایران فاقد زمین‌های شخصی بودند. و تحت ستم اربابان ملک و ماموران

مالیاتی بودند.

۶-۲: ایلات و عشایر: در راس ایلات و عشایر سران ایل قرار داشتند. آنان به عنوان افراد مسلح از منابع

تامین نیروی نظامی بودند. سران ایل در مناطق تحت نفوذ خود مستقل بودند.

۳-۶: شهرنشینان: در شهرها گروه‌های مختلف کارگران حکومتی - علما - دانشمندان - بازرگانان -

اصناف و پیشه‌وران و کارگران می‌زیستند.

نکته: یکی از گروه‌های موثر در عصر قاجاریه روحانیون بودند و در میان اقشار مردم نفوذ فراوان

داشتند. با نظارت در موقوفات و وجوه شرعی از نظر مالی مستقل بودند. در تاریخ معاصر ایران برخی اقدامات

شاهان و درباریان را به چالش می‌کشیدند.

هفتم: «اوضاع اقتصادی»

نظام تولید: در این دوره سه شیوه تولید وجود داشت:

۱-۷: شیوه تولید سهم‌بری دهقانی: کشاورزان از تولید سهم معینی را دریافت می‌کردند. روستاییان

بی‌زمین (خوش‌نشین) آنان در هر ملکی که کار می‌کردند در ازای بهره‌برداری از آن تا یک سوم محصول را

به‌عنوان بهره‌مالکانه به او تحویل می‌دادند. بخشی را به عنوان مالیات به دولت و بقیه سهم متعلق به خودش

بود.

۲-۷: شیوه تولید خرده‌کالایی: دولتی و یا خصوصی بود. گروهی از کارگران در صنف‌های مختلف در

کارگاه‌ها و مراکز تولیدی به کار اشتغال داشتند.

۳-۷: شیوه تولید شبانکارگی (شبانی) که به ایلات و کوچ‌نشینان اختصاص داشت. تولیدات آنان

گوشت - پوست - پشم - گلیم - فرش و لبنیات و ... بود.

«وضعیت صنایع و تاثیر واردات خارجی بر آن»

الف: صنایع دستی ایران مانند منسوجات ابریشمی - مخمل - ظروف لعابدار - منبت کاری و... با کیفیت

خوب تولید می شد.

ب: با پایان گرفتن جنگ در اروپا سیل ورود کالاهای اروپایی صنایع دستی ایران رو به انحطاط رفت.

ج: کالاهای اروپایی به ویژه محصولات صنعتی انگلیس صدمات شدیدی به صنایع ایران وارد کرد.

هشتم: «کشاورزی»

۸-۱: کشاورزان ایران در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم یک کشاورزی برای معیشت نبود.

بعضی از گزارش ها از چند برابر شدن تولیدات خبر دادند.

۸-۲: محصولات صادراتی مانند ابریشم - تریاک - تنباکو - پنبه و برنج به خارج صادر می شد. پنبه

یکی از اقلام مهم صادراتی بود.

۸-۳: بیشتر پنبه ایران به روسیه صادر می شد. بازرگانان روسی و ارمنی با حمایت مالی و نصب دستگاه

های پنبه پاک کنی به تولیدات پنبه ایران و روند افزایشی آن کمک کردند.

۸-۴: تجارتی شدن محصولات کشاورزی ایران با اینکه تغییری در فنون کشاورزی نداشت اما درآمد

مالکان و تجار ایرانی و خارجی سبب تولید زیاد و صدور آن به خصوص پنبه و تریاک شد.

نهم: «ورود محصولات جدید کشاورزی به ایران»

۹-۱: در دوره ناصرالدین شاه با ورود برخی محصولات کشاورزی اروپا تحولی عظیم در شیوه تغذیه

ایرانیان ایجاد کرد.

۹-۲: محصولات گوجه فرنگی - نخود فرنگی سیب زمینی در غذای خانواده های ایرانی جا خوش کرد.

سیب زمینی به یکی از محصولات مهم کشاورزی تبدیل شد و در زمان قحطی مظفردالدین شاهی کشاورزان تشویق به کشت این محصول شدند.

دهم: «فرش در دوره قاجاریه»

(به رغم رکودی که در صنایع دستی به ویژه در نیمه دوم عصر قاجار به وجود آمد فرش بافی وضع

دیگری داشت.

۱۰-۱: تولید فرش و صادرات آن به کشورهای جهان به ویژه به اروپا و آمریکا رشد چشمگیری داشت.

۱۰-۲: فرش ایران با آن آوازه جهانی که داشت جهانگردان و گردشگران اروپایی و آمریکایی به سوی

فرش دستباف ایرانی جلب کرد.

۱۰-۳: شهرهای تبریز - کاشان - همدان - اصفهان - کرمان - اراک - کردستان و آذربایجان از مهم ترین

مراکز قالیبافی در دوره قاجاریه بودند.

نکته مهم: ارزانی نیروی کار - طرح و نقشه های زیبا و متنوع - ثبوت رنگ - هنرمندی و ظرافت درباخت از

یک سو و تقاضای بازار جهانی و سرمایه گذاری خارجی در تولید و تجارت از سوی دیگر سبب رشد تولید و

صادرات فرش در دوره قاجاریه شد.

یازدهم: «نگاهی به اوضاع علمی و فرهنگی ایران در عصر قاجار» «مراکز آموزشی قدیم»

۱۱-۱: نظام تعلیم و تربیتی در عصر قاجار به طریق سنتی گسترش یافت و سواد آموزی در مکتب

خانه ها انجام می گرفت.

۱۱-۲: دانش آموزانی که توانایی مالی نداشتند در مدارس قدیم و حوزه‌های علمیه وارد می‌شدند در

این مدارس علوم عقلی و نقلی تدریس می‌شد.

۱۱-۳: مدرسه مروی و سپهسالار (مدرسه عالی شهید مطهری کنونی) از جمله مدارس مهم و بزرگ

عصر قاجاریه به شمار می‌رود.

دوازدهم: «مراکز آموزشی جدید»

۱۲-۱: گسترش ارتباط ایرانیان با کشورهای اروپایی به تدریج مدارس جدید به وجود آمد که با شیوه

سنتی کاملاً متفاوت بود.

۱۲-۲: گل سرسبد مدارس جدید مدرسه دارالفنون بود که به همت امیرکبیر با هدف آموزش علوم و

فنون جدید برای دانشجویان ایرانی داخل کشور بنیان نهاده شد.

۱۲-۳: دارالفنون در واقع نخستین مدرسه عالی بود که در رشته‌های پزشکی- نظامی- ریاضی و

هندسه- فیزیک شیمی و معدن فعالیت می‌کرد.

دو نکته: اول: میرزا حسن رشديه در تاسیس مدارس جدید به ویژه دوره ابتدایی رنج ها و ستم های

فراوانی کشید. هدف رشديه از برپایی مدارس جدید سوادآموزی به تمام قشرهای جامعه بود.

دوم: مدرسه دوشیزگان به منظور تحصیل دختران به همت «بی بی خانم استرآبادی» در تهران

تأسیس شد. (۱۲۸۵-ش)

سیزدهم: «فلسفه در عصر قاجار»

۱-۱۳: در دوره قاجاری تحول چشمگیر در فلسفه اسلامی به وجود آمد. میرزا عبدالله زنوزی حوزه

فلسفی تهران را تاسیس کرد.

۲-۱۳: حوزه فلسفی تهران را فیلسوفان برجسته دیگری گسترش دادند (زیرنویس صفحه ۹۹ را

بخوانید) و سبب رشد فلسفه اسلامی از جمله مکتب (مشاء-حکمت - اشراق - و حکمت متعالیه صدرایی و عرفانی) شدند.

نکته: حاج ملا هادی سبزواری فیلسوف نامدار دوره قاجار کتاب «اسرارالحکم» را به دستور ناصرالدین

شاه قاجار به فارسی نوشت.

چهاردهم: «هنر و معماری عصر قاجار»

۱-۱۴: هنر و نقاشی در عصر قاجار و در سایه حمایت شاهان از یکسو و ارتباط با غرب از سوی دیگر

تحولی اساسی یافت.

۲-۱۴: در دوره ناصرالدین شاه و نگارگری ایرانی با تأثیر هنر نقاشی اروپایی سبک نوینی را به وجود

آورد.

۳-۱۴: از مشهورترین نقاشان این اثر محمد غفاری معروف به کمال الملک پای به عرصه نهاد

پانزدهم: «تعزیه در عصر قاجاریه»

۱-۱۵: هنر تعزیه که در عصر صفوی برای بزرگداشت حماسه کربلا رواج یافته بود در دوره ناصرالدین

شاه گسترش پیدا کرد.

۱۵-۲: یکی از مراکز تعزیه تکیه دولت بود که شاه و درباریان و مردمان زیادی به تماشای تعزیه

گردانان می نشستند.

شانزدهم: «نمایش کمدی»

۱۶-۱: نمایش کمدی در دوره قاجاریه نمایش روحی در خانه ها و قهوه‌خانه‌ها اجرا می شد. گاهی

هنرمندان این نوع نمایش ها انتقاد های سیاسی و اجتماعی به صورت طنز اجرا می شد.

هفدهم: «تئاتر»

۱۷-۱: به همت دانشجویان اعزامی به اروپا تئاتر در ایران گسترش یافت با تاسیس تالاری در دارالفنون

توسط میرزا علی اکبر خان مزین الدوله نمایش های تئاتر اجرا می شد.

۱۷-۲: این تماشاخانه بیشتر خواست شاه و اهالی دربار بود که از اجرای نمایشی دیدن می کردند و

سپس ساختمان تئاتر ملی در تهران در خیابان لاله زار ساخته شد.

هجدهم: «معماری در عصر قاجار»

۱۸-۱: پس از اختراع دوربین عکاسی هنرجویان ایرانی تصاویری از ساختمان های اروپایی با خود به

ایران آوردند. ثروتمندان از برخی عناصر معماری اروپا آن را با نوع و سبک ایرانی درآمیخته و سبک معماری

جدیدی را به وجود آوردند.

۱۸-۲: یکی از انواع بنا های ساختمانی جدید بناهای «کارت پستالی» بود که ویژگی آن ترکیبی از

معماری ایرانی و اروپایی بود.

یکی از همین بنا های کارت پستالی بنای معروف شمس العماره واقع در محوطه کاخ گلستان است.

۱۸-۳: تحت تاثیر معماری اروپایی ساختمان هایی چون پستخانه و تلگرافخانه- بانک ها -تماشاخانه

ها- مراکز آموزشی و بیمارستانی ساخته شد.

